

Kamila Szulc¹

Joanna Rykowska²

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Oznaczenia żywności ekologicznej a determinanty stanowiące o ich rozpoznawalności wśród konsumentów

Rozwój rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej

Do lat osiemdziesiątych XX wieku rolnictwo ekologiczne pozostawało poza zainteresowaniem instytucji rządowych. Pierwszym z krajów, który politycznie wsparł rolnictwo ekologiczne była Dania. Pod koniec lat osiemdziesiątych wprowadzono przepisy prawne dotyczące rolnictwa ekologicznego, sformułowano kryteria dotyczące ekologicznej produkcji oraz zasady kontroli i ich certyfikację. Ponadto wprowadzono logo oznaczające produkty rolnictwa ekologicznego. Działania duńskiego rządu odnosiły się również do marketingu, szkoleń oraz badań. W 1988 r. Niemcy wprowadziły dotacje dla rolników ekologicznych, środki te pochodziły z projektów dla rolnictwa w UE. Zasadnicze zmiany nastąpiły z chwilą wprowadzenia programów rolnośrodowiskowych. Duży udział obszarów objętych tymi programami doprowadził do rozwoju rolnictwa ekologicznego w Skandynawii oraz we Włoszech i w Austrii [6, s.204]. Jeśli chodzi o dynamikę, to aktualnie w Europie do najszybciej rozwijających się rynków żywności ekologicznej należą rynki: niemiecki, szwajcarski oraz rynki krajów skandynawskich, gdzie udział żywności ekologicznej w ogólnej sprzedaży żywności przekroczył 5%. W Polsce rynek żywności ekologicznej jest wciąż jeszcze na początkowym etapie rozwoju, ale obserwuje się rosnące zainteresowanie rolnictwem ekologicznym i żywnością ekologiczną, którego przejawem jest wzrost popytu na tę kategorię żywności i zwiększająca się liczba przedsiębiorstw działających w sferze produkcji i dystrybucji żywności ekologicznej [1]. Jednakże oferta krajowej żywności ekologicznej, w zestawieniu z potencjałem polskich przedsiębiorstw z branży spożywczej i rosnącą liczbą certyfikowanych przetwórców, jest mało zróżnicowana, co między innymi przyczynia się do niskiego udziału żywności ekologicznej w rynku. Na świecie wartość sprzedaży żywności ekologicznej z roku na rok wzrasta. W 2007 roku, według badań zleconych przez Organic Monitor [3], obroty na rynku żywności ekologicznej przekroczyły 46 mld dolarów. Jednak w 2009³ roku w stosunku do

1. Magister, K. Szulc, doktorantka, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa, Zakład Komunikowania Społecznego i Doradztwa

2. Magister, J. Rykowska, doktorantka, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Polityki Europejskiej, Finansów Publicznych i Marketingu. Zakład Polityki Agrarnej i Prawa Rolnego

3. Obroty na światowym rynku żywności ekologicznej wzrosły w stosunku do roku 2008 o 5% (wynosiły 55 milionów dolarów). Szerzej o tej problematyce: [1].

2007 zaobserwowano spowolnienie wzrostu sprzedaży żywności ekologicznej, spowodowane kryzysem ekonomicznym.

Sposoby dotarcia z produktami ekologicznymi do klienta

Początkowo produkty ekologiczne można było nabyć bezpośrednio w gospodarstwach u rolników bądź na targu. Także dzisiaj, w wielu przypadkach, sprzedaż ekologiczna jest podstawą zbytu. W niektórych krajach UE, np. w Niemczech sklepy mieszczące się przy gospodarstwach uzyskują znacznie większe obroty niż te w miastach. Jednak w Polsce napotyka się wiele barier, jak na przykład zbyt mała liczba gospodarstw ekologicznych, rozproszenie gospodarstw ekologicznych, wąski wybór produktów ekologicznych czy też brak rejestracji działalności prowadzonej przez rolników a zatem i certyfikatów.

Inną z form dotarcia do klienta są kiermasze. Tradycja ta wywodzi się z zakupów dokonywanych na targu. Na kiermasz trafiają klienci przypadkowi, którzy nigdy nie odwiedziliby sklepu ze „zdrową żywnością”. Należy podkreślić, że w wielu przypadkach organizacja kiermaszu nie zostaje zrekompensowana zyskiem, pomimo tego ich organizatorzy mają nadzieję, że w przyszłości klient odwiedzi sklep w celu nabycia produktu, który najbardziej mu smakował. Wraz z rozwojem rolnictwa ekologicznego zaczęły także pojawiać się sklepy z produktami tego typu. Pierwszym z nich był sklep „Bios” w Warszawie. Na początku lat dziewięćdziesiątych istniało już kilkanaście sklepów ekologicznych. Największym problemem takich sklepów jest konieczność szybkiego zaopatrzenia w produkty świeże oraz sezonowe (a zatem i pilna potrzeba ich sprzedania), a także wysokie koszty transportu. Produkty suche z kolei trafiają do sklepów bezpośrednio od rolników, bądź też przy udziale hurtowni, które posiadają własny, zazwyczaj profesjonalnie zorganizowany, transport, a ich trasa jest przemyślana w sposób logiczny [2].

Obecnie głównym motywem zakupu żywności ekologicznej jest przekonanie większości respondentów o jej dobrym wpływie na stan zdrowia, natomiast jako bariery wymieniają oni kolejno: zbyt wysoką cenę, wskazują, że w sklepie, w którym zazwyczaj robi się zakupy, nie ma żywności ekologicznej, powoływano się również na problem „nie potrafię odróżnić żywności organicznej”. Ostatnie stwierdzenie znajduje potwierdzenie w wynikach badań przeprowadzonych przez Katedrę Organizacji i Ekonomiki Konsumpcji, Zakład Badań Konsumpcji Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie „Czynniki warunkujące popyt na żywność ekologiczną w kontekście przeobrażeń rynku żywności ekologicznej w Polsce i innych krajach Europy” [4], wskazują one jednoznacznie, że świadomi polscy konsumenci przejawiają zdecydowanie pozytywny stosunek emocjonalny do produktów rolnictwa ekologicznego. Respondenci wiążą tę cechę żywności ekologicznej przede wszystkim z jej wpływem na zdrowie człowieka. Wysoko są również oceniane walory smakowe żywności ekologicznej. Przy czym występują również, sporadycznie, opinie definiujące omawiane produkty jako nie posiadające „walorów sensorycznych” [4].

Sklepy specjalizujące się w sprzedaży żywności ekologicznej należą do preferowanych obdarzanych zaufaniem miejsc sprzedaży żywności ekologicznej. Jednak – jak przewidują autorzy badań -

w najbliższych latach można spodziewać się zmian w preferencjach konsumentów, dotyczących miejsc zakupu żywności ekologicznej. „Uważa się, że najbardziej popularnym miejscem zakupu żywności ekologicznej staną się sklepy wielkopowierzchniowe oferujące wyłącznie produkty rolnictwa ekologicznego.” [4] Za przykład niech posłuży Organic Farma Zdrowia S.A. (www.organicmarket.pl), posiadający wyżej wymienioną ofertę i prezentujący ją zarówno w sklepach stacjonarnych na terenie Polski, jak i w sieci delikatesów internetowych. „Pomimo, że konwencjonalne sklepy wielkopowierzchniowe są coraz częściej wymieniane jako preferowane miejsce sprzedaży żywności ekologicznej opinie na ich temat wśród konsumentów są podzielone. Konsumenty uważają, że tego typu sklepy nie zawsze są w stanie zagwarantować odpowiednią jakość produktów, produkty są słabo wyeksponowane, co w rezultacie utrudnia ich identyfikację.” [4] Przykładem przeobrażającego się w ten sposób sklepu może być supermarket Tesco z wypromowaną linią „tesco organics” (informacje dla klienta znajdują się przede wszystkim na stronie internetowej www.tesco.pl/organic/).

Kontrola i certyfikacja produktów ekologicznych

Rys. 1. Dotychczasowe logo żywności ekologicznej
Źródło: www.minrol.org.pl

Rys. 2. Aktualne logo żywności ekologicznej
Źródło: www.minrol.org.pl

Na polskim rynku zauważalny jest fakt, że pomimo rozwoju branży ekologicznej w 2010 r. w porównaniu do 2009 r. zmniejszył się poziom kontroli producentów ekologicznych przez jednostki certyfikujące⁴.

W większości państw UE w tym także w Polsce proces kontroli dokonywany jest przez prywatne jednostki kontrolne zwane inaczej jednostkami certyfikującymi. Polski system kontroli składa się z trzech organów: Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno Spożywczych oraz Jednostki Certyfikującej, która przeprowadza kontrolę oraz wydaje i wycofuje certyfikaty w zakresie rolnictwa ekologicznego.

4. Jedną z cech wyróżniającą rynek produktów ekologicznych jest znakowanie. Na etykiecie produktu, który pochodzi z ekologicznej produkcji powinny się znaleźć między innymi następujące informacje: nazwa produktu, nazwa oraz adres producenta, data produkcji, a także okres przydatności do spożycia. Dodatkowo etykieta powinna zawierać nazwę jednostki certyfikującej oraz numer upoważnienia nadawany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi [5].

Sama kontrola odnosi się do procesu produkcji a nie produktu. Proces produkcji uregulowany jest w ustawie o rolnictwie ekologicznym (z dnia 25.06.2009 roku). Pełna kontrola w gospodarstwach musi odbywać się przynajmniej raz w roku, prawo do kontroli przysługuje jednostkom certyfikującym. Oprócz kontroli samego gospodarstwa jednostka certyfikująca nadzoruje także środki używane do produkcji oraz proces magazynowania i przechowywania. Wniosek o certyfikację ekologicznego gospodarstwa rolniczego wraz z wymaganymi załącznikami należy przesłać do Biura Certyfikacji i Laboratorium COBICO i wypełnić formularz „Zgłoszenie podjęcia działalności w zakresie rolnictwa ekologicznego” (drugi załącznik do wniosku Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa www.arimr.gov.pl). Po przeprowadzonej kontroli jednostka sporządza protokół pokontrolny w którym stwierdza czy gospodarstwo spełnia kryteria, a następnie wystawia certyfikat pozwalający obracać produktami rolnictwa ekologicznego. Certyfikat wydawany jest na jeden rok, po upływie tego czasu ponownie przeprowadzana jest kontrola w danym gospodarstwie.

Odnosząc się do pierwszej hipotezy należy odrzucić jej słuszność, gdyż mimo rozwoju branży ekologicznej poziom kontroli producentów ekologicznych uległ zmniejszeniu, co zobrazowano wynikami przedstawionymi w tabeli 1.

Tabela. 1: Procentowy rozkład poziomu kontroli producentów ekologicznych przez jednostki certyfikujące

Nazwa jednostki certyfikującej	Rok 2009	Rok 2010
EKOOWARANCJA PTRE Sp. z o. o	29,4%	26,8%
PNG Sp. z o. o.	5,6%	5,1%
COBICO Sp. z o. o.	10,7%	9,9%
BIOCERT MAŁOPOLSKA Sp. z o.o	8,1%	8,0%
AGRO BIO TEST Sp. z o. o.	17,7%	16,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.minrol.org.pl

Od samego 2010 roku (20996 producentów ekologicznych) liczba certyfikowanych producentów wzrosła do 2011 roku o 3 460 jednostek, licząc zaś od 2002 roku, gdy udział rolnictwa ekologicznego wyniósł 0,3%⁵ całkowitej powierzchni upraw rolnych w Polsce (wówczas średnia w państwach unijnych wynosiła już 3,3%), dochodzimy do wartości 2,8%, czyli aktualnego udziału rolnictwa ekologicznego. Rozwój tej gałęzi rolnictwa przyczynił się również do zwiększenia liczby jednostek certyfikujących.. W 2010 r. takie kontrole przeprowadzało 10 upoważnionych jednostek certyfikujących. Kolejne jednostki składają do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi⁶ wnioski o upoważnienie do przeprowadzania kontroli.

5. W 2004 r. kontrolą objętych było 3 760 gospodarstw o łącznej powierzchni 82 730 ha, z kolei w 2010 r. istniało 20 956 gospodarstw o powierzchni 518 527 ha. Liczba przetwórci wzrosła w tym czasie z 55 do 293.

6. Aktualnie Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi – jeden z sygnatariuszy Programu Eko-Polska - prowadzi dwie akcje informujące o żywności ekologicznej: program-konkurs „Nakręć się na zdrowie” promujący zdrowe odżywianie i żywność ekologiczną oraz program skierowany do dzieci „Skąd się biorą produkty ekologiczne?”. Jak bowiem wiadomo im wcześniej zaczniesz kształtowanie prawidłowych nawyków żywieniowych, tym lepsze będą efekty w przyszłości.

Badania na temat czynników warunkujących popyt na żywność ekologiczną w kontekście przeobrażeń rynku żywności ekologicznej w Polsce i innych krajach Europy, wskazują że Polska, wzorem krajów Europy Zachodniej, szczególnie Niemiec, staje się otwarta na zdrowsze, produkty rolnictwa ekologicznego, jednakże społeczeństwo jest wciąż zbyt słabo wyedukowane w tym wymiarze, jedynie bowiem nieliczni badani byli w stanie określić który certyfikat jest gwarantem ekologicznego pochodzenia produktu. Podsumowaniem niech stanie się fragment wyników cytowanych już wcześniej badań: „Obserwowane wśród polskich konsumentów trudności w identyfikacji żywności ekologicznej wskazują jednoznacznie na konieczność podjęcia działań promocyjnych przybliżających zasady znakowania żywności ekologicznej. Opinie wyrażane przez badanych konsumentów wskazują ponadto, że konieczne jest upowszechnianie informacji o uwarunkowaniach legislacyjnych rolnictwa ekologicznego wśród polskich konsumentów zarówno w odniesieniu do podstawowych zasad rolnictwa ekologicznego jak i systemu kontroli.”[4]

Streszczenie

W artykule przybliżono problematykę rozwoju polskiego rynku żywności ekologicznej na tle krajów europejskich. Przedstawiono zasady oznakowania żywności ekologicznej i wskazano determinanty stanowiące o ich rozpoznawalności wśród konsumentów. W tym celu posłużono się wynikami badań wykonanymi na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi przez Katedrę Organizacji i Ekonomiki Konsumpcji SGGW. Wskazano także rolę jednostek certyfikujących w agrologistyce i oceniono stan rozwoju rynku żywności ekologicznej w latach 2004 – 2011.

Signs of organic food and providing for the determinants of recognition among consumers

Abstract

This article includes issues of development of the Polish organic food market on the background of European countries. The principles of organic food labeling and the determinants of which are indicated by their recognition among consumers. For this purpose, used the results of studies made by the Ministry of Agriculture and Rural Development by the Department of Organization and Consumption Warsaw University of Life Sciences. It was also the role of certification in agrologistyce and assessed the state of the organic food market in the years 2004 - 2011.

Literatura

- [1]. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi: Wyniki badań z zakresu rolnictwa ekologicznego w 2011 roku, Warszawa-Falenty, 2012.s.295-306.
- [2]. Sołtysiak U. (red.): Rolnictwo ekologiczne od producenta do konsumenta. Stowarzyszenie EKOLAND & Stiftung LEBEN & UMWELT, Warszawa 1995.

- [3]. Wilier H., Kilcher L.: The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2011. IFOAM, Bonn 2011.
- [4]. Żakowska-Biemans S.: Czynniki warunkujące popyt na żywność ekologiczną w kontekście przeobrażeń rynku żywności ekologicznej w Polsce i innych krajach Europy, MRiRW, Warszawa – Falenty, 2012.
- [5]. Żakowska-Biemans S., Tyburski J.: Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego, wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 204.
- [6]. Żakowska-Biemans, S., Gutkowska K.: Rynek żywności ekologicznej w Polsce i w krajach Unii Europejskiej, wydawnictwo SGGW, Warszawa 2003, s. 32-35.